

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-22>

УДК 338.2:658.1:502.131.1:005.35

ВПРОВАДЖЕННЯ ESG ТА КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ: МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ПРОЗОРОСТІ

IMPLEMENTATION OF ESG AND CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE CONTEXT OF THE CIRCULAR ECONOMY: MONITORING EFFECTIVENESS AND TRANSPARENCY CHALLENGES

Павліха Наталія Володимирівна

доктор економічних наук, професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5191-242X>

Pavlikha Nataliia

Lesya Ukrainka Volyn National University

У статті розглядаються основні виклики, що постають перед компаніями на шляху до впровадження екологічного, соціального та корпоративного управління (ESG), циркулярної економіки та корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Аналізуються питання моніторингу та оцінки ефективності впроваджених ESG-практик, проблеми прозорості ESG-звітності та економічна доцільність переходу до циркулярної економіки. Окреслюються перспективи та шляхи подолання бар'єрів для досягнення сталого розвитку. Досліджується взаємодія між державним сектором, бізнесом та громадянським суспільством, необхідна для ефективної реалізації КСВ та ESG-ініціатив. Підкреслюється важливість розробки стандартів, що сприяють прозорості ESG-звітності та забезпечують дотримання компаніями принципів сталого розвитку.

Ключові слова: ESG, ESG-мімікрія, критерії ESG, ESG-звітність, ESG-стандарти, ESG-рейтинги, корпоративна соціальна відповідальність, циркулярна економіка, сталий розвиток, моніторинг, прозорість, корпоративна звітність.

The article examines the principal challenges companies face in implementing Environmental, Social, and Governance (ESG) practices, the circular economy, and Corporate Social Responsibility (CSR). It addresses issues concerning the monitoring and assessment of ESG practices' effectiveness, transparency concerns in ESG reporting, and the economic feasibility of transitioning to circular economic models. The study highlights how CSR, increasingly integral to modern business, supports the UN's Sustainable Development Goals (SDGs) by promoting environmental and social accountability. Alongside CSR, ESG practices provide a structured framework for companies to contribute to sustainable development. For meaningful progress toward SDGs, companies must consider social and environmental impacts beyond financial gains. However, challenges, including transparency in ESG reporting and the risk of ESG mimicry, where companies create a facade of responsibility without substantive changes, persist. Reliable monitoring methods and transparent assessments are necessary to prevent ESG mimicry and ensure impactful corporate accountability. The analysis draws from recent studies which define CSR as ethical responsibility, enhancing corporate reputation, and emphasize ESG's role in fostering business resilience in post-pandemic contexts. Other recent research proposes circular economy integration as a pathway to sustainability within the context of EU integration. The article discusses the synergy between the public sector, businesses, and civil society, essential for effectively implementing CSR and ESG initiatives. It underscores the importance of developing standards to improve ESG reporting transparency, addressing informational asymmetry, and ensuring adherence to sustainable principles.

Keywords: ESG, ESG mimicry, ESG criteria, ESG reporting, ESG standards, ESG ratings, Corporate Social Responsibility, circular economy, sustainable development, monitoring, transparency, corporate reporting.

Постановка проблеми. Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) стала невід'ємною частиною сучасного бізнесу, сприяючи досягненню Цілей сталого розвитку (ЦСР), прийнятих ООН. КСВ відображає прагнення компаній враховувати соціальні, екологічні та економічні наслідки своєї діяльності. Поряд з концепцією КСВ, популярність набувають практики ESG (екологічне, соціальне та корпоративне управління), що дозволяють систематично оцінювати внесок компаній у перспективи сталого розвитку. Для досягнення ЦСР компанії повинні приймати відповідальні рішення, що враховують не лише економічну вигоду, а й соціальні та екологічні аспекти їх діяльності. Проте, існують значні виклики на шляху до реального впровадження КСВ та ESG-практик, такі як прозорість ESG-звітності та проблема ESG-мімікрії, коли компанії прагнуть створити уявний імідж відповідальності. Для досягнення реального ефекту необхідні надійні методи моніторингу, забезпечення прозорості та оцінки впливу впроваджених ініціатив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз публікацій з теми корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) та екологічного, соціального та корпоративного управління (ESG) дозволяє проаналізувати, як сучасний бізнес інтегрує ці концепції для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР). Зокрема, Андріяш В., Верба С. (2023) зосереджуються на визначенні КСВ як етичної відповідальності компаній за їх вплив на суспільство, вказуючи на взаємозв'язок між етичними аспектами КСВ та підвищенням репутації компаній [1].

Маслак О. І. та ін. (2022) у своїй статті розглядають ESG як інструмент стійкості соціально-відповідального бізнесу, та звертають увагу, що ESG-інструменти дозволяють компаніям мінімізувати негативні екологічні та соціальні впливи, зберігаючи економічну стійкість [2].

Будько О. В., Галатов Б. М. (2020) розглядають нормативно-правові аспекти КСВ, зазначаючи, що стандартизація та нормативні вимоги сприяють прозорості бізнес-процесів, забезпечуючи ефективне впровадження КСВ на підприємствах [3].

Букреєва Д. С., Денисенко К. В. (2022) аналізують роль КСВ у діловій активності підприємств та євроінтеграційний аспект, що робить публікацію актуальною в контексті інтеграції України до ЄС [4]. Загалом, науковці підкреслюють важливість КСВ та ESG-практик для сталого розвитку бізнесу, вказуючи на необ-

хідність адаптації до сучасних глобальних викликів.

Яценко О. М., Швиданенко О. А., Швиданенко Г. О. (2022) у своїй статті автори наголошують на важливості перехідного процесу до циркулярної моделі економіки, що зосереджена на зменшенні використання ресурсів, мінімізації відходів та повторному використанні матеріалів. Вони підкреслюють, що інтеграція принципів циркулярної економіки з КСВ та ESG сприяє підвищенню екологічної відповідальності підприємств, що є надзвичайно важливим в умовах євроінтеграції [5].

Грод М. І., Резнікова Н. В. (2023) у своєму дослідженні розглядають циркулярну економіку як концепцію сталого розвитку на міжнародному рівні. Вони зосереджуються на фінансуванні зеленого зростання, відзначаючи парадокси міжнародного макроекономічного середовища, які можуть обмежувати впровадження циркулярної економіки. У статті розглядаються стратегії, які можуть допомогти подолати ці бар'єри, зокрема розвиток ESG-практик, які можуть стати важливим інструментом для мобілізації інвестицій у циркулярну економіку [6].

Дослідники акцентують увагу на важливості переходу до циркулярної економіки в умовах сталого розвитку, підкреслюючи, що впровадження КСВ та ESG є ключовими елементами для успішного здійснення цього переходу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, недостатньо висвітленими є питання моніторингу та оцінки ефективності впроваджених ESG-практик і циркулярної економіки. Зокрема, існує потреба в розробці стандартів та інструментів для вимірювання впливу цих ініціатив на екологічні, соціальні та економічні аспекти діяльності компаній. Також питання прозорості та достовірності ESG-звітності залишається актуальним. Багато компаній публікують ESG-звіти, однак не завжди надають достатньо детальну та правдиву інформацію про свої досягнення та вплив. Це може призвести до так званої ESG-мімікрії, коли компанії намагаються створити позитивний образ, не впроваджуючи реальні зміни у своїх бізнес-практиках.

Крім того, економічна ефективність впровадження циркулярної економіки у довгостроковій перспективі також є недостатньо дослідженою. Потрібно більше емпіричних досліджень, які б демонстрували, як саме перехід до циркулярної економіки впливає на фінансові показники компаній та їх конку-

рентоспроможність. Такі дослідження могли б стати потужним стимулом для бізнесу, який оцінює ризики та вигоди переходу на циркулярні моделі.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз викликів і бар'єрів, пов'язаних з моніторингом, прозорістю та ефективністю впровадження екологічного, соціального та корпоративного управління (ESG), циркулярної економіки та корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) у контексті досягнення сталого розвитку. У рамках цієї мети дослідження спрямоване на визначення шляхів удосконалення систем моніторингу та оцінки ESG-практик; вивчення викликів, пов'язаних із прозорістю та достовірністю ESG-звітності; розробка рекомендацій для підвищення прозорості та ефективності впровадження ESG, КСВ і циркулярної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час воєнних дій проти України багато суб'єктів соціальної відповідальності – як українські, так і міжнародні компанії, організації та громадські об'єднання – активно залучилися до соціально відповідальних практик, спрямованих на підтримку країни та постраждалих громадян. Ці ініціативи продемонстрували, як важливою є соціальна відповідальність у часи кризи, і підкреслили здатність бізнесу та громадянського суспільства об'єднувати зусилля для досягнення спільної мети.

На сучасному етапі соціальна відповідальність все більше перетворюється на соціальний інститут, який впливає на бізнес-середовище через впровадження формальних і неформальних правил. Компанії, що прагнуть досягти успіху у світовій економіці, стикаються з необхідністю включати принципи КСВ у всі аспекти своєї діяльності, зокрема, шляхом реалізації циркулярної економіки та звітності щодо екологічних, соціальних і управлінських показників (ESG).

Перехід до моделей циркулярної економіки потребує від бізнесу нових підходів до виробництва, мінімізації відходів і повторного використання ресурсів. Саме в процесі переходу до циркулярної економіки існує ризик того, що компанії зосередяться на мінімальних змінах і використовуватимуть їх як інструмент маркетингу замість глибоких перетворень, що веде до ESG-мімікрії.

Прозорість ESG-звітності є ключовим фактором для зміцнення довіри до компаній та забезпечення їхньої соціальної відповідальності. Організації повинні звітувати про

свій вплив на екологію, соціум і управлінські практики з прозорістю та точністю. Водночас виникають складнощі у формуванні єдиних підходів і стандартів для такої звітності, що призводить до різноманітності у змісті та глибині розкриття інформації. Це створює ризик ESG-мімікрії, коли компанії лише імітують виконання вимог, не дотримуючись реальних дій щодо сталого розвитку.

Невідповідність реальної діяльності компаній заявленим принципам КСВ є серйозним викликом, оскільки споживачі, інвестори та регулятори очікують від бізнесу реальної відповідальності. У сучасних умовах значущість КСВ набуває нових вимірів: війна, глобальні кризи та економічні потрясіння підштовхують компанії до прийняття рішень, які не лише відповідають економічним інтересам, але й враховують етичні аспекти та вплив на стійкість суспільства загалом.

На додачу, війна в Україні підкреслила значення КСВ у контексті глобальних ланцюгів постачання. Економічні наслідки війни негативно відобразилися на світовій економіці, уповільнивши її зростання і загостривши необхідність дотримання принципів циркулярної економіки та прозорості ESG-звітності. Бізнес стикається з необхідністю подолати ESG-мімікрію та забезпечити реальну прозорість своєї діяльності для досягнення ЦСР. Для цього важливо інтегрувати принципи КСВ у всі аспекти організаційної діяльності та активно впроваджувати циркулярні моделі, що сприяють сталому розвитку.

Головчак Г. (2024) зазначає, що «результати дослідження вказують на зростаючу актуальність питань, що пов'язані із впровадженням ESG-стандартів у діяльність компаній. Водночас, було виявлено, що невирішеними залишаються численні проблеми, зокрема, законодавча невизначеність, відсутність чітких стандартів і підходів, проблеми з якістю інформації, брак знань та незацікавленість у впровадженні ESG-стандартів. Особливо актуальними ці проблеми є для України, де впровадження концепції ESG знаходиться ще на початковому етапі» [7].

Результати дослідження підтверджують важливість і зростаючу актуальність впровадження ESG-стандартів у діяльність компаній, особливо в умовах глобальних екологічних, соціальних та управлінських викликів. Проте, значна частина питань залишається невирішеною, що стримує ефективне впровадження цих стандартів. Серед головних проблем, які потребують негайного вирішення, є

відсутність чітких регуляторних норм і стандартів, що сприяло б формуванню єдиних підходів до ESG-звітності та підвищенню її якості.

Для України ці питання є особливо актуальними, адже впровадження ESG-практик ще тільки розпочинається, що вимагає адаптації міжнародних стандартів з урахуванням національних особливостей та можливостей. Запропонований Головчак Г. підхід до формування ефективної ESG-звітності, орієнтований на інтеграцію місцевих проблем із глобальними трендами, може сприяти більш гармонійному впровадженню ESG-стандартів у корпоративну практику. Це, у свою чергу, підвищить інвестиційну привабливість українських компаній і зробить важливий внесок у сталий розвиток країни [8].

Важливим напрямом подальших досліджень є розробка комплексної регуляторної бази для ESG-стандартів, яка включала б чіткі вимоги до їхньої звітності та інструменти контролю за достовірністю інформації. Крім того, потрібно приділити увагу розробці освітніх програм та тренінгів для бізнесу, що підвищать обізнаність і зацікавленість компаній у впровадженні ESG-практик. На додаток, розвиток партнерств між державним сектором, бізнесом та громадянським суспільством може стати потужним стимулом для формування зрілої та відповідальної корпоративної культури, орієнтованої на стійкість і довгострокову ефективність.

Сучасні підходи до оцінки ESG-практик використовують різноманітні методи, інструменти та стандарти для оцінки впливу компаній на екологічні, соціальні та економічні показники.

Стандарти ESG-звітності – це загальноприйняті норми та керівні принципи, які допомагають компаніям оцінювати, вимірювати та звітувати про свої екологічні, соціальні та корпоративні практики. Серед найпоширеніших ESG-стандартів для моніторингу та оцінки ESG-практик є:

- Глобальна ініціатива зі звітності (GRI) – стандарт, який зосереджений на вимірюванні впливу на соціальні та екологічні показники. GRI дозволяє компаніям надавати звіти за ключовими параметрами, що стосуються сталого розвитку, зокрема використання енергії, викидів парникових газів та дотримання прав людини.

- Рада стандартів бухгалтерського обліку стійкості (SASB) – розробляє стандарти ESG, що допомагають інвесторам оцінювати

екологічні, соціальні та корпоративні ризики, зважаючи на галузеву специфіку. Стандарти SASB дозволяють бізнесу детально враховувати фактори ESG, що впливають на фінансову продуктивність.

- Робоча група з розкриття фінансової інформації, пов'язаної зі зміною клімату (TCFD) – формує рекомендації щодо розкриття кліматичних ризиків та можливостей. Цей підхід є важливим для компаній, які прагнуть забезпечити прозорість щодо кліматичних загроз для їхньої діяльності.

Для оцінки ESG-практик компаній часто використовуються індекси та рейтинги, які дозволяють проводити порівняльний аналіз серед компаній. Серед них – MSCI ESG Ratings (екологічні, соціальні та корпоративні рейтинги MSCI), це система рейтингів, розроблена компанією MSCI (Morgan Stanley Capital International), яка оцінює компанії на основі їхньої екологічної, соціальної та корпоративної відповідальності та допомагає інвесторам зрозуміти, наскільки компанії ефективно управляють ризиками та можливостями, пов'язаними з факторами ESG. MSCI ESG Ratings присвоює компаніям оцінки за шкалою від AAA (висока оцінка) до CCC (низька оцінка) на основі того, як вони управляють найбільш важливими ESG-факторами у своїй галузі. Рейтинг враховує екологічні, соціальні та управлінські показники компаній, допомагаючи інвесторам розуміти рівень їхньої стійкості до ризиків та готовність до ESG-викликів. Оцінка відбувається за шкалою MSCI ESG Ratings:

- AAA та AA – компанії-лідери, які демонструють сильні сторони в управлінні ризиками та можливостями ESG у своїй галузі;

- A, BBB та BB – компанії із середніми показниками, які адекватно враховують фактори ESG;

- B та CCC – компанії, які демонструють слабкі сторони в управлінні ESG-ризиками і мають потребу у вдосконаленні.

Для оцінки ESG-практик компаній також використовується S&P Global ESG Scores – це рейтинги екологічних, соціальних і корпоративних показників (ESG) компаній, розроблені компанією S&P Global. Ці рейтинги допомагають інвесторам зрозуміти, наскільки добре компанії управляють ризиками та можливостями, пов'язаними з ESG-факторами, і оцінити їхню стійкість у довгостроковій перспективі. S&P Global ESG Scores охоплюють тисячі компаній у всьому світі, надаючи інвесторам можливість порівнювати їх за показ-

никами ESG. Вони використовують інформацію, зібрану через Corporate Sustainability Assessment (CSA) – детальну анкету, яку компанії заповнюють для самооцінки в галузі сталого розвитку. Рейтинги оцінюють компанії за трьома ключовими аспектами:

- екологічний вплив компанії на довкілля та її здатність управляти екологічними ризиками та можливостями;
- соціальний вплив, яким чином компанія взаємодіє із зацікавленими сторонами, включаючи працівників, споживачів і громаду;
- корпоративне управління, чи дотримується компанія етичних стандартів у своїй діяльності.

Отже, існуючі методи моніторингу та оцінки ESG-практик є цінними інструментами для сприяння соціально відповідальним діям компаній, але вимагають подальшого вдосконалення. Недостатність універсальних стандартів та ризик ESG-мімікрії є основними викликами, що потребують уваги з боку регуляторів та самої бізнес-спільноти. Розвиток нових методик та підходів, включаючи цифрові технології та інструменти верифікації, може сприяти підвищенню прозорості

та ефективності ESG-звітності, що забезпечить справжню інтеграцію сталого розвитку в сучасний бізнес.

Прозорість і достовірність ESG-звітності означає, що компанії повинні надавати правдиву, повну та доступну інформацію про свої екологічні, соціальні та управлінські показники. Прозорість забезпечує можливість зацікавленим сторонам, включаючи інвесторів, споживачів і регуляторів, оцінити реальний вплив компанії на суспільство та довкілля. Проте, багато компаній все ще стикаються з труднощами у забезпеченні прозорості своїх ESG-звітів, оскільки їм бракує уніфікованих стандартів та інструментів для вимірювання показників.

Висновки. Прозорість та достовірність ESG-звітності є важливими елементами для розвитку соціально відповідального бізнесу. Впровадження уніфікованих стандартів, обов'язкової верифікації та інноваційних технологій може допомогти бізнесу підвищити рівень прозорості та уникнути ESG-мімікрії. Це сприятиме зміцненню довіри до компаній, підвищенню репутації та залученню інвесторів, що зацікавлені у стійкому розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андріяш В., Верба С. Теоретичні підходи до змісту та сутності поняття «корпоративна соціальна відповідальність». *Наукові праці МАУП*. 2023. № 2(68). С. 7–11. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-1](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-1)
2. Маслак О. І. та ін. Циркулярна економіка в Україні: екологічне, соціальне та корпоративне управління (ESG) як інструмент стійкості соціально-відповідального бізнесу в умовах подолання пандемії COVID. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки)* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2022. № 3. С. 3–8.
3. Будько О. В., Галатов Б. М. Особливості нормативно-правового регулювання корпоративної соціальної відповідальності підприємств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 17. С. 100–104. DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-43-15>
4. Букреева Д. С., Денисенко К. В. Соціальна відповідальність бізнесу як основа забезпечення ділової активності підприємств: євроінтеграційний аспект. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-52>
5. Яценко О. М., Швиданенко О. А., Швиданенко Г. О. Циркулярна економіка як основа забезпечення сталого розвитку країни в контексті євроінтеграції. *Економіка і регіон*. 2022. № 4(87). С. 150–167. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\)](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87))
6. Грод М. І., Резнікова Н. В. Циркулярна економіка у концепті сталого розвитку: парадокси міжнародного макроекономічного середовища та фінансування зеленого зростання. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*: зб. наук. праць; за ред.: В.В. Коваленко (голов. ред.). (ISSN 2409-9260). Одеса : Одеський національний економічний університет. 2023. № 7-8 (308-309). С. 155–166.
7. Головач Г. Оцінка ефективності ESG-звітності як інструменту прозорості бізнесу в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-28>
8. Павліха Н. В., Корнелюк О. А., Цимбалюк І. О. Методології проєктного менеджменту для циркулярних бізнес-моделей: переваги та можливості. *Інтелект XXI*. 2023. № 3. С. 74–80. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-3.11>

REFERENCES:

1. Andriias, V., & Verba, S. (2023). Teoretychni pidkhody do zmistu ta sutnosti poniattia «korporatyvna sotsialna vidpovidalnist» [Theoretical approaches to the content and essence of the concept of "corporate social responsibility"]. *Naukovi pratsi MAUP*, (2), 7–11. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-1](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-1)
2. Maslak, O. I., et al. (2022). Tsiurkuliarna ekonomika v Ukraini: ekolohichne, sotsialne ta korporatyvne upravlinnia (ESG) yak instrument stiikosti sotsialno-vidpovidalnoho biznesu v umovakh podolannia pandemii COVID-19 [Circular economy in Ukraine: Environmental, social and corporate governance (ESG) as a tool for socially responsible business resilience under COVID-19 recovery conditions]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "KhPI" (ekonomichni nauky): zb. nauk. prats* (3), 3–8.
3. Budko, O. V., & Halatov, B. M. (2020). Osoblyvosti normatyvno-pravovoho rehuliuвання korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti pidpriemstv [Features of regulatory and legal regulation of corporate social responsibility of enterprises]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, (17), 100–104. <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-43-15>
4. Bukreeva, D. S., & Denysenko, K. V. (2022). Sotsialna vidpovidalnist biznesu yak osnova zabezpechennia dilovoi aktyvnosti pidpriemstv: yevrointehratsiinyi aspekt [Corporate social responsibility as a basis for business activity of enterprises: The European integration aspect]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (38). <https://doi.org/10.32782/524-0072/2022-38-52>
5. Yatsenko, O. M., Shvydanenko, O. A., & Shvydanenko, H. O. (2022). Tsiurkuliarna ekonomika yak osnova zabezpechennia staloho rozvytku krainy v konteksti yevrointehratsii [Circular economy as a basis for ensuring sustainable development in the context of European integration]. *Ekonomika i rehion*, (4), 150–167. [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\)](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87))
6. Hrod, M. I., & Reznikova, N. V. (2023). Tsiurkuliarna ekonomika u kontsepti staloho rozvytku: paratoksy mizhnarodnoho makroekonomichnoho seredovyshcha ta finansuvannia zelenoho zrostannia [Circular economy in the concept of sustainable development: Paradoxes of the international macroeconomic environment and green growth financing]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, (7-8), 155–166.
7. Holovchak, H. (2024). Otsinka efektyvnosti ESG-zvitnosti yak instrumentu prozorosti biznesu v umovakh hlobalizatsii [Assessment of ESG reporting effectiveness as a business transparency tool in globalization]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-28>
8. Pavlikha, N. V., Korneliuk, O. A., & Tymbaliuk, I. O. (2023). Metodolohii proiektnoho menedzhmentu dlia tsiurkuliarnykh biznes-modelei: perevahy ta mozhlyvosti [Project management methodologies for circular business models: Benefits and opportunities]. *Intellekt XXI*, (3), 74–80. <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-3.11>